

3. Катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://share.google/TaI7ZKyCncOErOf0Q>

4. Тимощук О. Обґрунтування структури радіаційної грамотності майбутніх учителів природничих наук. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія». Одеса: ВД «Гельветика», 2024. Вип. 5. С. 178-183. URL: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2024-1.26>

УДК 159.9:614.876(477.54)

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ (НА ПРИКЛАДІ ЧОРНОБИЛЯ)

Борсук В. В., Савелюк Н. М.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

E-mail: brsk.vrnk@gmail.com

Чорнобильська катастрофа постає у дослідженнях як подія, що не лише змінила екологічну та медичну ситуацію, а й суттєво вплинула на те, як люди різного віку сприймають техногенні катастрофи. У матеріалах Міністерства охорони здоров'я України та Верховної Ради України зазначається її винятковий характер: «Це перша катастрофа планетарного масштабу, яка є рукотворною» [1, с. 5].

Таке визначення формує особливе ставлення до події, адже вона сприймається не як стихійне лихо, а як наслідок діяльності людини: «Чорнобиль – найбільша техногенна катастрофа» [2]. Це закріплює у свідомості суспільства образ катастрофи як глобальної загрози, що однаково впливає на всі покоління, але сприймається ними по-різному.

Масштаб трагедії охопив мільйони людей, серед яких значну частину становили діти: «17,5 млн. чол., у тому числі 2,5 млн. дітей у віці до 7 років» [1, с. 5]. Ці дані свідчать, що катастрофа від самого початку формувала різний досвід

переживання: для дітей – через емоції та реакції дорослих, для дорослих – через усвідомлення реальних загроз для життя і здоров'я.

Особливу увагу дослідники приділяють саме віковому фактору. У наукових працях О. Ф. Возіанова та В. Г. Бебешка підкреслюється: «Особливу увагу слід приділяти групам населення, які зазнали радіаційного впливу в ранньому онтогенезі, дитячому та підлітковому віці» [3, с. 9]. Це означає, що молодші вікові групи не лише більш вразливі фізично, а й інакше сприймають сам факт катастрофи. Їхнє уявлення формується в умовах страху, невизначеності та обмеженого розуміння подій.

У матеріалах Міністерства охорони здоров'я України та Верховної Ради України також зазначається, що навіть наслідки опромінення мають вікові відмінності: «вперше показано залежність ефекту від дози опромінення для розвитку раку щитовидної залози в дитячому та дорослому віці» [1, с. 7]. Це підкреслює, що різні вікові групи по-різному переживають та усвідомлюють небезпеку, оскільки самі наслідки для них є різними.

Важливим є і психологічний аспект. У наукових працях О. Ф. Возіанова, В. Г. Бебешка та ін. зазначено: «постійний психоемоційний стрес, пов'язаний з найбільшою у світі радіаційною техногенною аварією, евакуацією, переселенням та радикальною зміною способу життя, призвели до погіршення їх психічного здоров'я, що проявляється у зростанні поширеності пограничних психічних розладів та вегетосудинних порушень» [3, с. 11]. Стрес є ключовим чинником сприйняття катастрофи, адже саме через нього формується емоційна реакція на подію. При цьому наголошується на фізіологічній основі відповідних реакцій: у медичних дослідженнях Чорнобильської катастрофи (МОЗ України) зазначається, що «центральна нервова система є радіочутливим органом» [1, с. 12]. Таким чином, сприйняття катастрофи має як психологічний, так і біологічний характер, що особливо проявляється у дітей і підлітків.

Окрім медико-біологічних аспектів, надзвичайно важливим є соціокультурний контекст, який визначає трансформацію пам'яті про подію. Дослідники АМН України звертають увагу

на те, що «Чорнобильська катастрофа спричинила глибокі трансформації в системі цінностей, соціальній структурі та ментальності українського суспільства» [3, с. 4]. Таке переосмислення свідчить про те, що для різних поколінь аварія стала не просто історичною датою, а точкою зламу у світосприйнятті.

Загалом у дослідженнях Міністерства охорони здоров'я підкреслюється значення віку на момент аварії: «Особливу увагу слід приділяти особам, які під час Чорнобильської аварії мали вік до 19 років» [1, с. 14]. Це ще раз підтверджує, що саме віковий фактор визначає як наслідки катастрофи, так і її сприйняття. Більше того, науковці вказують на специфіку формування віддалених наслідків:

«Аналіз стану здоров'я потерпілих свідчить про формування стійких негативних тенденцій, що мають пролонгований характер для осіб, які були дітьми на момент аварії» [3, с. 18]. У результаті Чорнобильська аварія постає як подія, яка по-різному закарбувалася у свідомості різних поколінь, але для всіх стала символом глобальної техногенної небезпеки.

Список літератури:

1. Міністерство охорони здоров'я України / Верховна Рада України. Чорнобильська катастрофа: медичні наслідки. URL: <https://komekolog.rada.gov.ua/uploads/documents/36564.pdf>
2. Чорнобиль – найбільша техногенна катастрофа: факти і цифри. NV. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/chornobil-naybilsha-tehnogenna-katastrofa-v-cifrah-i-foto-video-50084291.html>
3. Возіанов О. Ф., Бебешко В. Г. та ін. Наукові аспекти Чорнобильської катастрофи: медичні, радіологічні та організаційні наслідки (Матеріали Загальних зборів АМН України). Журнал Академії медичних наук України. 2006. Том 12, № 1. URL: (уточнено за архівом АМН України) https://www.researchgate.net/publication/283463374_Medical_consequences_of_the_Chernobyl_catastrophe_in_Ukraine